

РУСИН РУСИНОВ (Велико Търново)

ТЪРНОВСКАТА ЕЗИКОВО-ПРАВОПИСНА ШКОЛА ПРЕЗ ВЪЗРАЖДАНЕТО

След залеза на прочутата Търновска книжовна школа от последните три десетилетия на XIV в. Търново става още веднъж център на книжовна и езикова дейност, този път през Възраждането, когато еленчаните Иван Момчилов и Никола Михайловски основават Търновската езиково-правописна школа, изиграла значителна роля в окончателното изграждане на съвременния български книжовен език. Търновската езиково-правописна школа не се намира в пряка, генетическа връзка с Евтимиевата школа. Отделят ги не само пет столетия, но и твърде различни са тези школи по характер и съдържание, по обхват и предназначение, по културно-исторически последици. И все пак духовното извисяване на Търново през Възраждането, макар че е последица от конкретни икономически, политически и културни процеси, не може да се откъсне, да се изолира от славното историческо и културно минало на града през Средновековието. Споменът за това минало, озарено от гения на Патриарх Евтимий, се превръща през Възраждането в стимул за културното развитие и издигане на града. В този смисъл може да се търси културно-историческа приемственост между Търновската книжовна школа от XIV в. и Търновската езиково-правописна школа от третата четвърт на XIX в. Освен това нашите книжовници вече добре са познавали характерните особености на старобългарския език и според разбиранията си за езиковото строителство са се съобразявали в една или друга степен и със старата книжовна традиция.

Появата на езиково-правописните школи през третата четвърт на XIX в. — отначало на Пловдивската и на Търновската школа, а по-късно на Каравеловата и Дриновата школа — е подготвена от развитието на просветата и книжнината през първата половина на XIX в. А, от друга страна, тези школи са отражение на конкретните общественно-исторически, просветни и културни условия, при които протича езиковото ни строителство през третата четвърт на миналия век.

От гледище на изграждане на новобългарския книжовен език основно място в културния живот на българите през втората половина на XIX в.

заема новобългарската школа, чиито най-видни представители са Петър Берон, Васил Априлов, Иван Богоров и др. Нейната жизненост и сила са израз преди всичко на демократичния характер на движещите сили на Българското възраждане. Прогресивната търговско-занаятчийска класа е била заинтересована да се развиват образованието и книжнината на народен език. Обаче за пълната победа на новобългарската школа над останалите две школи — черковнославянска и славянобългарска — са оказали влияние и други фактори.

Между тези фактори трябва да поставим успехите на славистиката в чужбина. Под влияние на резултатите от проучванията върху старобългарския език някои наши книжовници през 40-те години на миналия век започват да разграничават старобългарския език от черковнославянския като негова руска редакция. Успехите на славистиката в тази насока стават още по-популярни сред нашите учители и книжовници през третата четвърт на XIX в. Осъзнавайки някои от основните фонетични различия между старобългарски и черковнославянски език, те започват да търсят приемственост между формите от старобългарския и новобългарския период в развитието на езика ни. В резултат на това представителите на новобългарската школа, между които най-голямо е значението на Ив. Богоров,¹ освобождават напълно фонетиката на думите от черковнославянското влияние, като започват да побългаряват и думите, заети от черковнославянския и руския език.

Когато се посочва ролята на славистиката за победата на новобългарската школа в средата на XIX в., трябва специално да се отбележи значението на руското езикознание. Тази роля се засилва, след като в българските училища започват да навлизат възпитаници на руски учебни заведения, много от които се занимават и с книжовна дейност. Интересно е и това, че някои руски езиковеди са проявили непосреден интерес и към проблеми на новобългарския книжовен език, какъвто е например И. Срезневски. Забележителна в това отношение е статията му „Очерк книгопечатания в Болгарии“ (1845). След като прави преглед на българските печатни книги и на техния език, той изказва следното пожелание: „Можно желать, чтоб язык, которым пишут писатели, был сколько возможно более народным, чтобы они не гнушались словами и оборотами ему родными или издавна укоренившимися, и не изменяли бы выговора по частным своим прихотям.“²

Значение за победата на новобългарската школа има и зародилят се интерес към българското народно творчество. Изискването за точно записване на народните песни е заставяло нашите книжовници да се вглеждат по-внимателно в особеностите на народния език и да го сравняват с езика на книжнината. Не е случаен фактът, че едни от най-големите радетели за полагането на народния език в основата на книжовния език са в същото време и събирачи на народни умотворения (В. Априлов, Ив. Богоров, Н. Геров и др.).

Крайната победа на новобългарското направление в строителството на българския книжовен език се отнася към средата на XIX в. Тя е свър-

¹ Л. А н д р е й ч и н. Един важен момент в развитието на съвременния български книжовен език. — Изв. Инст. за бълг. ез., кн. XVI, 1968, с. 517—520.

² И. С р е з н е в с к и й. Очерк книгопечатания в Болгарии. (Отделен отпечатък) — ЖМНП, ч. 5, 1946, № 9, отд. 5, с. 27.

зана с книжовната дейност на Ив. Богоров, Ил. Стоянов, Хр. П. Василев, Ив. Момчилов, Н. Геров и др. Тук можем специално да отбележим „Писменница на славянски-а язык“ от Ив. Момчилов (1847). Можем до голяма степен да се съгласим с Т. Шишков, който казва, че тази граматика, въпреки че не е посветена на новобългарския език, „най-много спомогна да начнем да пишем езика си по свойственото му устройство“³. В брошурата си „Няколко мисли за българският език и за образованието у българити“ (1852) Н. Геров теоретически разгромява черковнославянската школа, като доказва, че за да се развива образованието, книжнината трябва да се създава на народен език. А преди това още в поемата „Стоян и Рада“ (1845) и в други свои книжовни трудове той практически доказва какви предимства има книжнината, създадена на народен език.

Втората четвърт на XIX в. е забележителна не само с борбите за основата и характера на книжовния език и с победата на новобългарската школа, но и със смяната, която се извършва в диалектната основа на книжовния език. Изграждането на новобългарския книжовен език започва върху западна диалектна основа (Паисий, Кърчовски, Пейчинович), но през втората четвърт на миналия век по силата на историческата необходимост, произтичаща от по-интензивното развитие на селищата от Източна България, тя постепенно е била заменена с източнобългарска, въпреки че на този процес се е противопоставяла книжовната практика на Н. Рилски, Хр. Павлович, К. Фотинов и др.⁴

Бурният културен и книжовен живот през третата четвърт на миналия век ускорява и разширява процесите на изграждане на новобългарския книжовен език. Обаче поради робските условия липсва единен административен и културен център, който да направлява културния и книжовния живот и който да съдействува за постигане на единство в книжовния език. При тези условия напълно естествено се обособяват няколко езиково-правописни школи, всяка от които създава свой модел на книжовен език. „Необходимо е — отбелязва Л. Андрейчин — да се погледне на така наричаните до неотдавна „правописни“ школи преди Освобождението (на първо място Пловдивска и Търновска, а по-сетне и Каравелова, и Дринова) по-дълбоко — като на книжовноезикови школи, т.е. като на опити за изграждане на една или друга система от норми в книжовната практика.“⁵

Оформилите се през третата четвърт на XIX в. езиково-правописни школи се отличават съществено от школите, съществували през втората четвърт на миналия век. Докато старите школи са били свързани с борбата за основата на книжовния език, в новите школи вече основно място заема въпросът за нормативността му, т.е. за постигане на единство в него върху основата на определен говорен тип и при различно по степен съобразяване и използване на предходната книжовна традиция. Тези школи отразяват стремежа да се преодолее противоречието между бързото протичане на процесите на обработка и обогатяване на книжовния език и

³ Т. Шишков. Начална българска граматика. Цариград, 1872, с. III.

⁴ Л. Андрейчин. Специфични моменти и особености при формирането на съвременния български книжовен език. — Бълг. ез., 1969, кн. 1, с. 16.

⁵ Л. Андрейчин. Унификационни процеси в българския книжовен език през първите две десетилетия след Освобождението. — Бълг. ез., 1973, кн. 5, с. 371.

забавянето на процесите, свързани с развитие на нормите му и постигане на единство в него.

Л. Андрейчин характеризира езиково-правописните школи от третата четвърт на миналия век по следния начин: „Въпреки че тези школи отразяват основните черти на една неособено обширна територия (територията около Централния Балкан и Средногорието), те се различават помежду си по редица особености, като например система на палаталността, позиционно разпространение на якането, рефлексии на старите сонантни *р* и *л*, система на ударението, конкретни форми на някои морфологични категории, особености на словоредата и др. Към това се прибавят и някои различия в отношението към старото книжовно наследство, от което всички са се ползували по един или друг начин, в една или друга степен, въпреки че по начало всички тези школи са се изграждали върху съвременна народна основа.“⁶

Едни от езиково-правописните школи (Търновска и Каравелова) са изградени върху единна говорна основа (съответно върху търновския и коптивщевския говор), а други (Пловдивска и Дринова) се основават върху сборна говорна основа, с различно по степен съобразяване на отделните школи и със старобългарската традиция.

Създатели на Пловдивската школа са Найден Геров и Йоаким Груев, а на Търновската — Иван Момчилов и Никола Михайловски. Двете школи добре се разграничават още в съзнанието на възрожденските книжовници. В този дух са думите на Т. Шишков: „Да ма прощават читателите, като са принуждавам тъй да наричам нашите (книжовници — б. а.), от които едни пишат по български, други по блъгарски — и с туй искат да направят литературна партия за *българский* и *блъгарский* език!“⁷

При изграждане на съответните езиково-правописни модели създателите и на двете школи, въпреки че изхождат от говоримата народна реч, се съобразяват и със старата писмена традиция, но проявяват различен подход към нея и в зависимост от това в различна степен се ползват от нея. Създателите на Пловдивската школа се стремят да установят, макар и по изкуствен път, по-здрава връзка между стария и новия книжовен език, поради което не се задоволяват с прилагането на етимологическия принцип в правописа, но се стремят да подберат от новобългарските говори такива елементи, които показват по-голяма близост с положението в стария книжовен език. Главно поради тези съображения книжовноезиковият модел на създателите на Пловдивската школа не се покрива с коптивщевския говор, който им е роден, а съдържа и елементи от други говори, а в някои случаи и положения, които нямат опора в народния език (каквто е например случаят с енклитичните форми на личните местоимения — *мя*, *тя*, *ся*).

По-други са възгледите на създателите на Търновската езиково-правописна школа. Те също се съобразяват със старата писмена традиция, но се ползват от нея по-умело и по-умерено, без да напущат почвата на живия народен език. Още в „Писменница на славянский-а язык“ Ив. Момчилов се изказва за старобългарския книжовен език, създаден от братята Кирил и Методий, като за „най-драгоценно наше съкровище, което е ослало

⁶ Л. Андрейчин. Унификационни процеси . . . , с. 371.

⁷ Т. Н. Шишков. Първа храна на здравият чолашкий ум, школска и домашна книга за децата. Цариград, 1860, с. II.

нам в наследство от прадедите ни и което е твърде притребно сега на нашата възрождаема млада книжнина“ (с. V). А значението му за изграждане на новобългарския книжовен език е конкретизирано по следния начин: „А що ся касае до книжнината, мисля, сякий да е съгласен, чи нашия язык може ся обработи и подведе под основни правила само от изследванието на матерния му и найповеч в първия период на историята му (т.е. на старобългарския език — б. а.). Защото, ако тръгними от сегашното му състояние, като въз някоя река от нейното устие и възлезими до самия извор, ще видими и ще найдеми там природните звукови на сякий днешний българин“ (с. VI—VII).

Никак не е случайно, че създателите на Търновската езиково-правописна школа са еленчани. През Възраждането Елена е важно културно средище. Килийно училище тук е съществувало още от средата на XVIII в. Като килийни учители в Елена са работили Стоян Граматик и Дойно Граматик. И двамата правят преписи на Паисиевата „История славеноболгарская“ — първият през 1783 г., а вторият през 1784 г. И двата преписа следват в езиково отношение втория котленски препис, направен от Стойко Владиславов през 1781 г. В Елена се формира преписваческа традиция, която е твърде близка до котленската преписваческа традиция, представена от втория Софрониев препис на Паисиевата история. Еленската преписваческа традиция се разпространява доста широко в Търновско и в самия град Търново. Тя показва значително сходство с езика на Беровия Рибен буквар, в който пък е налице известна приемственост с котленската преписваческа традиция, свързана с името и дейността на Стойко Владиславов.⁸ И когато към средата на 30-те години от миналия век е бил въведен като учебна книга в еленското училище Беровият буквар, местните учители не са срещнали никакви трудности от езиково естество. Простият и чист български език, на който Ив. Момчилов пише своята „Писменница на славянский-а язык“ (1847), навярно вече е бил преподаван в еленското училище, а няколко години по-рано е бил използван и за книжовни цели от Ил. Стоянов (брат на Н. Михайловски) в превода му на „Православное учение“ (1844).

Съществува приемственост между езика на Ив. Момчилов в „Писменница на славянский-а язык“ и езика на П. Берон в Рибния буквар. Без съмнение остава фактът, че Ив. Момчилов е познавал добре Рибния буквар и е имал за пример неговия последователно проведен народен език. Но тук има и нещо друго — по своите структурни особености езикът на Рибния буквар е бил много близък до писмения език на образованите среди в Елена и в околните културни средища. Някои характерни норми в съвременния ни книжовен език, които водят началото си от Рибния буквар — изговор на съчетанията *ѣр, ѣл* — *рѣ, лѣ* между съгласни според северозточните говори, член *-те* за мн. число при съществителните от м. и ж. род (и при прилагателните от трите рода), частица *ще* за образуване на бъдеще време, меки окончания в сегашно време, 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч. при глаголи от II спрежение и някои глаголи от I спрежение — се възприемат

⁸ Р. Русинов. Ранната книжовна дейност на Софроний Врачански и нейното значение за изграждане на съвременния български книжовен език. — Бълг. ез., 1975, кн. 6, с. 575—580.

г) употреба на минало деятелно и на минало страдателно причастие. Фонетичната характеристика, която Михайловски прави на новобългарския език, е съобразена с особеностите на североизточните говори и по-конкретно с особеностите на търновския говорен тип. Н. Михайловски по-пълно и по-последователно се съобразява с фонетиката на народния език, отколкото Н. Геров и Й. Груев. Под влияние на старата писмена традиция те употребяват буква *я* на мястото на старобългарската малка носовка (мясо, пять, десять), пишат *я* и *ю* след *ж*, *ч*, *ш* (чядо, жяба, чяша, чювамъ, чюдо), предават застъпниците на сонантните съгласни *р* и *л* само чрез съчетанията *рѣ*, *лѣ*, *рѣ*, *лѣ* (крѣвъ, влѣкъ, слѣза). Статията на Н. Михайловски „За новобългарския език“ е първият сблъсък между Пловдивската школа и изграждащата се Търновска школа по отношение на някои фонетични и граматични норми в новобългарския книжовен език.

В тая статия Н. Михайловски изказва мнение и по правописния въпрос. „Правописанието е една от най-важните части на граматиката и с него не треба да постъпваме произволно, защото произвола нема място ни в една наука. Сяка наука се основава на неизблеми закони и тези, които проумяват истинната цел на правописанието, не могат да бъдат доволни от никаква произволна система в правописанието; за тях са нужни неизменни закони, на които истината на правописанието трябва да се основава“ (бр. 320). Според него правописът трябва да отразява живото произношение — това, от една страна, но, от друга страна, трябва да пази връзката си със старобългарската писмена традиция. При това положение в правописа трябва да намерят място следните по-важни положения: а) писане на буквите *ѣ*, *ѣ* и *ж* на етимологическите им места; б) отбелязване на гласната *и* с три букви (*и*, *ы*, *і*) според етимологията им; в) употреба на буквата *ѣ* на етимологическото ѝ място.

Езиково-правописният модел на Момчилов и Михайловски се отстоява и от търновчанина Т. Н. Шишков, който в статията си „За българската книга или за азбуката и правописанието на новобългарския език“ (сп. Български книжици, II, 1859, кн. 21—24) развива идеи, твърде близки до идеите на създателите на Търновската школа. Същите идеи са застъпени и в предговора към книгата му „Първа храна на здравият чоляшкий ум, школска и домашна книга за децата“ (Цариград, 1860, с. I—XV).

Езиково-правописната система на Търновската школа е доразвита и напълно оформена от Ив. Момчилов, който през 60-те години на миналия век се проявява като деен учебникар. Твърде важно значение в това отношение има неговата „Грамматика за старобългарския език по сичкото му развитие“ (Виена, 1865), в която „понякъде, дето има в сегашния ни език опазени свойщини от древния, те се забележават в сравнение между двата“ (с. 8). Тук авторът критикува някои от основните положения, възприети от Пловдивската школа, и обосновава други положения, които имат здрава опора в народния език. През 1868 г. той отпечатва „Грамматика за новобългарския език“ (Виена, II изд., 1873; след Освобождението от нея са направени още две издания). В нея са кодифицирани книжовно-езиковите норми, възприети от Търновската школа.

Правописният модел на Търновската школа не се отличава съществено от модела на Пловдивската школа. В Буквар с картинки (1868) Ив. Момчилов посочва 34 букви, колкото са и в „Основа за българска граматика“ (1858) от Й. Груев: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф,

х, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, ъ, ѣ, ю, я, ѝ, ѡ (съпоставката с „Основа за българска граматика“ показва, че Момчилов изоставя буквата ѣ, а включва в състава на азбуката буквата ѣ). Към тези 34 букви в „Граматика за новобългарския език“ е прибавена и буквата ѣ (у Груев тя също е посочена, но извън състава на азбуката). Съобразявайки се със старобългарската традиция, Ив. Момчилов запазва три букви за отбелязване на гласната и — и, ы, і. Буквите ѣ, ѡ, ѡ се пишат на етимологическите им места и вътре в думата означават вокала „ѣ“. В края на думите буквите ѣ и ѡ нямат звукова стойност. Както и други книжовници, Ив. Момчилов използва буквата ѡ за отбелязване на йотувано ѣ след гласен звук и на ѣ след мек съгласен звук, например: водѡ, стрѡ и др.

Обаче книжовноезиковият модел на Търновската школа съществено се отличава от модела на Пловдивската школа. Най-съществените различия се състоят в следното:

1. Застъпниците на старобългарските сонантни съгласни р и л в Търновската школа се предават според североизточното произношение — ѣр, ѣл — рѣ, лѣ, например: кръвъ — кървавъ, смъртъ — мъртъвъ, гълчѣ — глъчка, сълза — съзливъ, мълчѣ — мълкнѣхъ и др. Пловдивската школа при всички фонетични положения предава застъпниците на сонантните съгласни р и л само по един начин: рѣ, рѣ, лѣ, лѣ.

2. След съгласните ж, ч, ш Търновската школа употребява винаги а, у, например чукъ, жаба, шапка, а Пловдивската школа пише я, ю (чукъ, жяба, шяпка).

3. На мястото на старобългарската малка носовка (а) Търновската школа възприема е, както е и в говоримия език, например: име, месо, петъ, а Пловдивската школа пише я (имя, мясо, пять).

4. В Търновската школа се изоставя писменото разграничение между именителен и винителен падеж при имената от женски род на -а в ед. ч., а също и при имената от мъжки род в мн. число. Общото окончание при имената от ж. р. ед. ч. и за двата падежа е -а, а общото окончание за имената от м. р. мн. ч. е -ы.

5. Търновската школа възприема член -те — тѣ (за мн. ч. при съществителните имена от м. и ж. р. (и прилагателните имена от трите рода), например: учителитѣ, българитѣ, женитѣ, а Пловдивската школа кодифицира член -ти, -ты.

6. Според Търновската школа членуваните прилагателни имена от м. р. ед. ч. завършват на -ытѣ, -итѣ (им. п.) и на -ыя, -ія (косвен падеж), например: новытѣ мостъ, на новыя мостъ; синіятѣ платъ, на синія платъ. Според Пловдивската школа прилагателните имена от м. р. ед. ч. се членуват с -ый или -ий.

7. Търновската школа кодифицира енклитични форми на личните местоимения ма, та, са, а Пловдивската — мя, тя, ся.

8. При глаголи от II спрежение и някои глаголи от I спрежение с мека основа Търновската школа последователно застъпва меки окончания за I л. ед. ч. и 3 л. мн. ч., сегашно време, например: мислѣ — мислѣтъ, видѣ — видѣтъ, търпѣ — търпѣтъ, а Пловдивската школа приема меки окончания само за 3 л. мн. ч., при наличие на твърди окончания за I л. ед. число, например: ловѣ — ловятъ, трѣпѣ — трѣпятъ.

9. В Търновската школа формите за бъдеще време се образуват с помощта на неизменяемата частица *ще*, например: *ще четж*, *ще четешъ*, *ще чете* и т.н., а в Пловдивската школа — с помощта на спрегаем глагол *ща* (*щж*).

Поради по-пълното и последователно съобразяване с народния език от определен говорен тип книжовноезиковият модел на Търновската школа получава през 70-те години на миналия век широко разпространение както в училищата, така и в книжнината. Този факт е отбелязан в забележка след предговора във второто издание на граматиката — „навред по нас току речи се употребява правописанието на покойний Момчилов, затуй и ний оставихми за сега учебникът му без никакви поправки“ (с. IV). Може би е излишно да се споменава, че правописният и книжовноезиков модел на Търновската школа се прилага в изданията на „книгопродавница Момчилова и сие“. Наистина между отделните представители на школата съществуват някои дребни езикови различия, но това е било неизбежно през Възраждането. По отношение на някои норми Н. Михайловски заема по-консервативна позиция в сравнение с Ив. Момчилов. Така например при прилагателните имена от м. р. ед. ч. Ив. Момчилов кодифицира членувани форми, завършващи на *-вятъ*, *-іятъ* (вин. п. — *-ыл*, *-ія*), а Михайловски си служи с членувани форми на *-ыйтъ* (обаचे в косвен падеж *-ыя*). Към такава практика се придържа и Ив. Момчилов в „Грамматика за старобългарския език по сичкото му развитие“ (1865), но още тук той изказва мнение, че по-добре ще бъде, ако прилагателните се членуват с *-я* (правыя, днешнійа).

В езиково и правописно отношение цариградският печат (в. Македония, ред. П. Р. Славейков; в. Право, ред. Ив. Найденов; в. Турция, ред. Н. Генович) следва доста последователно една компромисна линия между позициите на Пловдивската и Търновската школа, но все пак по-близка до Търновската школа.¹⁰ Всички цариградски вестници застъпват следните норми, кодифицирани от Търновската школа:

- а) подвижна гласна *ѣ* в съчетанията *ѣр*, *ѣл* — *рѣ*, *лѣ*;
- б) гласни *а*, *у* след съгласните *ж*, *ч*, *ш*;
- в) гласна *е* на мястото на старобългарската малка носовка;
- г) член *-тъ* за мн. число.

Освен това в някои цариградски вестници има и други положения, които са еднакви с положенията в Търновската школа: членуване на прилагателните имена от м. р. ед. ч. с *-ыя* (в. Право). Твърде консервативен по отношение на правописа е в. Македония. Въпреки че редакторът на вестника П. Р. Славейков се придържа в общи линии към книжовноезиковия и правописен модел на Търновската школа, си служи с форма *ся* вместо *са*, с член *-ыйтъ* при прилагателните имена от м. р. ед. число. В цариградския печат няма такава езикова и правописна норма, спазвана последователно, която да е присъща само на Пловдивската школа.

Влиянието на Търновската школа се пренася и върху книжовния ни живот след Освобождението. Нейният книжовноезиков модел играе важна роля в процеса на установяване на единство в съвременния български книжовен език през първите две десетилетия на свободен живот. Неслу-

¹⁰ Л. Андрейчин. Език и стил на Хр. Ботев. — В: Христо Ботев. Сб. по случай сто години от рождението му. С., 1949, с. 549.

чайно Момчиловата „Граматика за новобългарския език“ има освен двете издания преди Освобождението също така и две следосвобожденски издания (1879, 1881). Освен това редица норми, кодифицирани в нея, преминават в някои училищни граматики, отпечатани през тези две много характерни за строителството на книжовния ни език десетилетия.

Някои от характерните норми на съвременния български книжовен език, които се утвърждават в него към края на миналия век, са били преди това кодифицирани от Търновската школа. Такива са следните норми:

1. Меки окончания за 1 л. ед. ч. и 3 л. мн. ч., сегашно време при глаголи от II спрежение и някои глаголи от I спрежение.
2. Образуване на бъдеще време с помощта на неизменяемата частица *ще*.
3. Член *-те* — *-тъ* (за мн. число при съществителните имена от м. р. и ж. р. и при прилагателните имена от трите рода).
4. Членуване на прилагателните имена от м. р. ед. число с *-ият* (*-ия*).
5. Съчетания *ѣр, ѣл* — *рѣ, лѣ* между съгласни според североизточното произношение.

Установяването на някои от тези норми е подпомогнато и от школата на Марин Дринов, която през първите десетилетия след Освобождението също се е ползувала със значителен авторитет: член *-те* (*тъ*) за мн. число (за това съдействува и Каравеловата школа), съчетания *ѣр, ѣл* — *рѣ, лѣ* според изговора им в североизточните говори.

От друга страна, не всички положения от Търновската школа са били възприети в книжовния ни език. Вместо източнобългарските енклитични местоименни форми *ма, та, са*, кодифицирани от Търновската школа (а също и от Каравеловата), в българския книжовен език се възприемат под влияние на Дриновата школа западнобългарските форми *ме, те, се*. Не е приет в книжовния ни език и характерният за източните говори преглас на етимологично *я* и на *а* след шушкава съгласна (поляна — „полени“, чаша — „чеши“, жаба — „жеби“). Не е възприет в говоримата форма на книжовния език и редуцираният изговор на неударени *е* и *о*, едно положение, което също е намерило място в модела на Търновската школа (с това е свързано и окончанието *-мы* за 1 л. мн. ч., сегашно време, при глаголи от III спрежение, вместо което в книжовния ни език се възприема окончание *-ме*).

Търновската школа, изградена върху основата на търновския градски говор, е оставила силен отпечатък върху структурата на съвременния български книжовен език и поради това нейното всестранно проучване е важна задача на българското езикознание.

